

י. סימון: "נוף מדבר" (צבעי-שמן), 1962

רות אריון: "נמל" - מתערוכתה בגלריה צ'מרניסקי, ת"א

חופות ביאליק ופאננות

ביאליק וחקר שבטי ישראל

מאת ישראל ישעיהו

(מתוך הרצאה בטקס החלוקה ה-90 של פרס ביאליק ב"ר טבת תשכ"ג)

שירת ספרד ובוכותו זכינו לששה כרכי השירה האדירה של רשב"י וחלק משירתו של ר' משה בן עזרא.

כאמור, סבר וקיבל ביאליק שאין קיבוץ הגלויות הרוחני יכול להצ"ט טמזם רק לגבי יצירת הרוח של הזמנים הקדומים, שתפארתה בכוחה כי רב ומקומה בשלשלת הוהב מוב"ט טח לה גם אם דור זה או אחר מתעלם ממנה: קיבוץ הגלויות הרוחני חל גם על בני זמננו, החיים והגזעיים היום כולם. לשם כך צריך קודם-כל להתודע אל שבטי יש"ר דאל לפזוניהם, ללמוד ארחות חיי"ט הם: לדעת מאורעותיהם אגדוניהם ומצבם עכשיו; לשאול ולחקר לאי"ט שים מפורסמים שקמו מתוכם וכי"ט ייחוד למעשי יצירה שנוצרו או"ט ההולכים ונוצרים בשטחי התורה, המדע וההשכלה.

ביאליק היה כידוע אחד מעורכי "רשומות", המאסף לאתנוגרפיה ופולקלור בגלגולו הראשון, שיצא לאור עליידי "מוריה", ואחר כך "דביר".

הנהגה אנו מצאים בכרך השני של "רשומות" את הדברים הבאים: "בשעה שיסרנו את "רשומות" חיתה ראשית כוונתנו לעשות אוהן אוסף נאמן לתיאורי כל ציבורנו, בכל מסומות מושבותיהם, וביחוד לתיאורי ציבורנו בארצות רחוקות, שעד עתה אין לנו עליהם בספר"ט תנו ידיעות כלל, או שלכל היות"ט יש לנו עליהם בספרותנו ידיעות מועטות וקלושות. — — — לשם זה באנו בדברים עם אנשים הבי קיאים בחיי אחינו ההרריים, הבר"ט כארים, הפרסים וכ"ו ומלאנו את"ט ידם ליתן לרשומות תיאורים מפור"ט טים של חיי ציבורנו אלה — — — בכרך השלישי של "רשומות" אנו מצאים תכנית מפורטת בשביל "רשומות" לאסוף ולפרסם חומר"ט הכולל סדרי חיים ותיאור קהילות"ט ישראל בייחוד בארצות הרחוקות"ט כגון בקוקו, בוכרה, פרס, מארוקו, טוניס, אלג'יר, טריפולי, אביסיניה, טוריה, מסופוטמיה, ערב, תימן, הר"ט סין וכ"ו.

התכנית אף בוצעה בחלקה וכי"ט "רשומות" נתפרסמו מאמרים ומחק"ט רים כגון מסעו של הפרופ' סלושץ"ט בלוב, קורות היהודים בומשק, האנו"ט סים בטורטוגל, "בני ישראל" בהודו, יהודי מצרים וכן על היהודים הספר"ט דיים, מפרי עטם של הח"כ ברוך עזריאל ושל מר עטיאש שביאליק"ט הוא כותב לו:

"מאד אתיך לך טובה אם תואיל להודיעני על מצב עבודתך בכינוס הפולקלור של היהודים הספרדים"ט וסידורו, היש תקווה כי תוכל להמ"ט ציא את תוצאות עבודתך, מקצתן"ט או כולן, בשביל הכרך הבא של"ט ה"רשומות", העומד להימסר בקרוב"ט לרפוס ז' (אגרות עמ' פ"ו).

ביאליק אף השתתף ב"מורה ומע"ט רב"ט מיסודו של הסופר אברהם אל"ט מאליה, ואלו הארין ימים וכלן"ט שהיה מדברך ומעודך למעשים גדד"ט לים בשטח זה יותר ממה שהספיק"ט וממה שרצה להספיק. למחקר זה של התודעות אל שב"ט טי ישראל ואל יצירתם נחלצו מאז"ט כממים ותוקרים רבים כד"ר ארין"ט בראואר ז"ל ויבדלו לחיים ארוכים"ט ושיאנו הנערץ מר יצחק בן-צבי"ט ש. ד. גייסין, אברהם יערי, חיים"ט הירשברג, מר מולכו, מר בניהו"ט שלמה מורג, מ. ד. גאון ואחרים"ט כן נזקקו לנושא זה, כחומר לסי"ט מורת — סופרים גדולים כחיים הזו"ט הכונה ישראל זרחי, זיבדלו לחיים"ט עזרא המנחם, ח. כרטוב, גר"ט טביב, יהודית הנדל ועוד אחרים"ט.

ביאליק לא הסתפק בפעולות"ט שאופיין הוא איסוף וסידור בלבד"ט בבחינת גולים נסתחים ואותיות נכ"ט תבות, אלא גם הלך אל העם, אל"ט האנשים החיים עצמם; וכשם שהיה"ט נוהג לבקר בבתי התימנים כן הלך"ט להרצות בהסתדרות "חלוצי המדת"ט בירושלים, אף-על-פי שהיה נדמה"ט לו ש"השביל אליהם העלה מעט"ט עשבים מרוב ימים והדרך מסובכת"ט קצת", הוא האזין לשיחם ושיגם"ט והשמיע באזניהם לא רק תוכחת"ט מגולה אלא גם אהבה מסותרת והס"ט כיר את השקפותיו על הדרכים הנכ"ט אותות ל"תחית הספרדים"ט ולמיווג"ט שבטי ישראל, הדברים עדיין ראויים"ט להישמע היום כביום נתינתם, ודומי"ט זה שמאו ועד היום לא נאמרו בנושא"ט זה דברים כנים, אמיתיים, גלויי לב"ט (המשך בעמ' 8)

ימות המשיח הם, כידוע, גם ימי תחיית הפתחים לנו. תחית מתים זו צריכה להתבטא אצלנו עתה בתחית רוחות היוצרים של כל דורות העבר שלנו, למען ישתהפך בני עמנו כולם בבנין הגדול שאנו בונים"ט. (שם) הכוונה כמובן לבנין"ט הרוחני ההולך ונבנה, שכן בבנין"ט הפיסי של הארץ והעם כל בני עמנו, שבי כל הגלויות, הם שותפים מלי"ט אים.

ביאליק ראה בקיבוץ הגלויות"ט הרוחני מפתח נאמן למיווג האמיתי"ט של השבטים, העדות ורברדיהעליה, להיותם עם אחד.

"אם אנחנו רוצים עוד פעם להשל"ט את הרגשת אחדות האומה ואחדות"ט היצירה, מוכרח לבוא עוד פעם"ט כינוס חדש"ט. אומר ביאליק (שם, קצ"ה). רעיון זה של הכינוס כנש"ט את ביאליק היטב גמור, הימצא"ט לומר שהוא היטי איתו מבמה השרי"ט רח ועשאו כמין חוקר ואספן ומלקט"ט באמרים ומשפחה צפונות ומקיץ נר"ט רמים תימצא לומר, ששמוקד זה"ט שאב העצמות עזו ונעשה כמי"ט שהצליח לכנוס נכסי אבותיו והריחו"ט אומר שירת.

אחיה עשה שהיה ביאליק שובר"ט בערימות נכסי העבר, ובורר מתוכן"ט מרגליות מרגליות, מנער את שצריך"ט לנער ומפרק את שצריך למרק —"ט נגלה לעיניו אוצר הוהב של היצירה"ט הספרדית-המהוללת; וכל מה"ט שהעמקתי ביצירות הספרדים, אומר"ט ביאליק, כן הוספתי לדאות מה כביר"ט ומה רב העושר שהעניקו לנו, לכר"ט לנו", (דברים שבעל-פה, ק"א) ותוא"ט בא לידי מסקנת, שאין לך קנין"ט גדול מיצירות הספרדים ויש בהן"ט כדי פרוסת רוחנו דרך מאות צנר"ט

30 שנה ליוסוד

"פרס ביאליק"

(הרצ"ג-תשכ"ג)

תשכ"ג (1963) — היא השנה"ט ה-30 לכל הפרסים הספרותיים"ט בארץ ובספרות העברית בכלל"ט הפרס הספרותי, הראשון, שבו"ט מתחילות תולדות הפרסים התרי"ט בותיים במדינתנו, היה "פרס"ט ביאליק"ט לספרות יפה ולחכמת"ט ישראל, שנוסד בתרצ"ג, במלאת"ט למשורר ביאליק ששים שנה"ט סאו הלכו ונתרבו הפרסים בתל"ט אביב עצמה ובמדינה כולה"ט ומספרם הכללי במדינת ישראל"ט כיום למעלה מ-100.

לאחר "פרס ביאליק" יסדה"ט עירית תל-אביב בתקופת 30"ט שנה, עוד פרסים לשם עידוד"ט והוקרה לעודדים בשדה התרבות"ט העברית לעשפות השונים, פרסים"ט אלה — הנקראים בשמות אישים"ט מגדולי היוצרים העבריים, או"ט ראשי-העיריה הראשונים —"ט מוענקים בהמלצתם של שופטי"ט כבוד, נציגי מוסדות מוסמכים"ט או המתמנים עליידי העיריה"ט עצמה, הענקת הפרסים נעשית"ט בטקסים פומביים, בימים הקבר"ט עם בתקנותיו של פרס ופרס"ט שהותקנו עליידי ועדות צבוריות"ט עירוניות מיוחדות ואושרו על"ט ידי מועצות העיריה.

ביאליק מוסיף בנימה של ביקורת"ט ותרעומת:

"לא רק בני אדם משכילים סחם"ט — גם סופרים מישראל, הממללים"ט רמות כל הימים על השירה ועל"ט היצירה, מדי הגיעם לפרשה גדולה"ט זו של השירה הספרדית לשונם"ט נאלמת בפיהם או שמבליעים אותה"ט בנעימה, וסופרים אותה בדברי מלי"ט צה המעידים על בערות גמורה"ט ומוחלטת בענק הנדון"ט (שם).

רק תקומתו של היכל השירה"ט הספרדית, לכל תאיו ואולמיו, היתה"ט יכולה לתקן את עיני הקהל על"ט הדרו ורוממותו, ולעורר בלבו גם"ט את התשוקה לחדור אליו פנימה"ט (שם) ביאליק אמר ועשה, הרבה"ט עמל וזיעה ומאמצים ושנות חיים"ט שיקע במלאכת האיסוף והבידור של"ט

ביומ-הולדתו ה-90 של המשור"ט רר ה. נ. ביאליק, בעשרה בסבת"ט תשכ"ג, נערך בפעם השלושים"ט טקס החלוקה של "פרס ביאליק"ט של עיריית תל-אביב, זקן כל"ט הפרסים הספרותיים במדינתנו, עם"ט 57 התגי הפרס הזה, במשך 30"ט שנה, (10 מהם קיבלו את הפרס"ט פעמיים) נגנים כל גדולי הספר"ט דות העברית והמחקר העברי של"ט הדור האחרון, אשר 24 מהם"ט אינם עוד בחיים, גם 72 משיפטי"ט הפרס במשך התקופה הנ"ל אינם"ט עוד בחיים.

השנה לא מצאה הוועדה לספי"ט רות יפה ספר ראוי לפרס, מבין"ט הספרים שיצאו בשנותיים האחר"ט ורונות, ושלא זכו עדיין בפרס"ט אחר, או שמחברי הספרים לא"ט קיבלו כבר את פרס-ביאליק"ט פעם או פעמיים, סכום הפרס של"ט השנה יצורף, איפוא, לפי המלי"ט צות השופטים, ובתחאם לחקנות"ט הפרס — לפרס של השנה הבאה"ט שבה יוענקו שני פרסים לפרות"ט יפה.

הפרס ל"חכמת ישראל" הוע"ט גן לספרו של הרב יוסף קאפה"ט איש תימן, בשם "הליכות תימן"ט (יצא בהוצאת "מכון בן צבי"ט — האוניברסיטה העברית, על"ט ידי "קריית ספר", ירושלים).

הספר נערך לדפוס בירי יש"ט ראל ישעיהו, סגן י"ר הכנסת"ט עורך מוכהק ובעל סגנון מער"ט לת, ישעיהו נתכבד להרצות בט"ט קס, והרצה על 'הנושא "ביאליק"ט וחקר שבטי ישראל", לאחר שה"ט מרצה סיפר זכרונות אישיים על"ט פגישה עם ביאליק ושיחה עמו"ט על הנושא שעליו הרצה, עמד"ט על יחסו של המשורר לחקר שבטי"ט ישראל, לסי הדברים שהביע פע"ט מים רבות בדבריו שבעל פה"ט בהרצאות ובשיחות, הדברים"ט מובאים להלן:

זיקתו של ביאליק אל התימנים"ט לא היתה יתומה או ערטילאית, אלא"ט היא ניצוצ שנית ממדורה גדולה"ט שבערה בלבו, משעה שדבק בו —"ט לבטי הרפות — רעיון הכינוס והי"ט איסוף.

רעיון הכינוס והאיסוף נתגלגל"ט אצל ביאליק שלושה גלגולים, שכל"ט גלגול היה גדול מחברו. לגלול ראשון, ההכרה של "עת"ט בכינוס, הימים ימי התערעורת שר"ט שי קיומה של היהדות הרוסית והי"ט מורה-אירופית עקב עלייתו של"ט הכולשביים, כל היהדות זנה עתה"ט ממקומה והנועחה היא תנועה של"ט הנשרת קרה — אומר ביאליק —"ט היא הולכת לאן שישאנה השטף"ט ואתה יחד הודעוה ונעה גם השכ"ט נה; עשרה גילויים נתגלחה ובאה"ט רעיון לא מצאה לה סנוח... עתה"ט איראפשר לה בלא כינוס", (דברים"ט שבעל-פה, א' ס"ו).

גלגול שני, ההכרה בוווקיות רצי"ט פוחה של כל יצירה לאומית"ט כל תקופה ותקופה היא תוצאת"ט התקופות הקודמות לת, שנבלעו"ט לתוכה; היא קולטת את הטוב והי"ט נצחי של העבר, וכן מתהווה של"ט שלת הזהב, שחוליותיה אחרות ומ"ט סודגות זו בזו", (דברים שבעל-פה"ט א' עמ' ס"ז).

יחד על כן, לא תיכון ולא תיעשה"ט יצירה חדשה, כל זמן שלא תיעשה"ט בתוך הישן עבודת איסוף ובידור"ט רק לאחר שהאילן משיך את פרו"ט חיו הישנים הוא מתחיל לגדל חד"ט שים", (הספר העברי, 1913, כל"ט כתבי הנ"ב).

לב העם, מצפון האומה, אינו"ט יודע מנוחה ואינו פגוי ליצירה חד"ט שה, כל זמן שהוא מרגיש בקרבו"ט את האחריות על שמירת כל נכסיה"ט החיים והמתים; כן, גם המתים"ט (דברים שבעל-פה ס"ו).

גלגול שלישי — אין קיבוץ גלויות"ט פיס, ללא קיבוץ גלויות רוחני, עם"ט עלייתו של ביאליק להשתקע בארץ"ט בא לידי מסקנת: יש הכרה נמרץ"ט לעשות קיבוץ-גלויות רוחני ולכנס"ט את כל היצירות שיצרה-הרוח העברי"ט במשך כל דורות הגלות", (דברים"ט שבעל-פה ס"ד).

הכינוס צריך להיות אל מקום"ט אחד המקום האחד והיחיד הזה"ט מוכרח להיות רק ארץ-ישראל (שם). ביאליק סבר וקיבל, שקיבוץ הני"ט יצירה הרוחני אינו יכול להצטמצם"ט רק בתחום היצירה הרוחנית של"ט זמן אחד או מקום אחד, אלא של"ט כל הזמנים ושל כל נדחי ישראל.

ביאליק ושבעי ישראל

המזרח לרבות תימן — דבר שאין מרבים לתת עליו את הדעת גם בימינו והוא אהה הכעיות שמן הדין ללון בעומקן.

ביאליק היה סבור „שאי אפשר שתיברא שבלונה אחת של הינוך בשביל כל חלקי האומה. יש אמנם יסודות משותפים לכל אומה, אבל מן הראוי שישמר היסוד השבטי בהינוך. אין אני מבין כיצד מלמדי דים הספרדים מתוך ספרי-לימוד של אשכנזים, ספרי הלימוד הטובים, שואבים את החומר לילד העוקר, „בלי ספק ילדיכם יקבלו השפעה אחרת. אם בספרי הלימוד שלכם ימצא צבע מיוחד המסמל אתכם“.

בכלל אין ביאליק מביט דרך נגות ובושה על המציאות העדתית בארץ של קיבוץ גלויות.

„אין אני חושב זאת לאסון שעם ישראל מתחלק לשבטים, אנו יודעים כי מאז ומעולם היינו מחולקים לשניים עשר שבטים. לאילן שלנו היו הרבה ענפים והם נשאו הרבה פירות, וטוב לאילן שענפיו מרובים. במה דברים אמורים אם גם שרשיו מרובים, ולפיכך חושב אני לחסרון גדול, אילו לא היינו מרובי פרצו פים כל כך והיה לנו רק פרצוף אחד. מובן שצריכה להיות נשמה אחת ולב אחד, אבל ככל אשר ירבו אבריו וענפיו כן יגבר כוחו...“

(סוף מעמ' 7)

וקולעים כדברים ההם.
בין השאר אמר: „שאלתי את עצמי, במה לבאר את הדבר הזה, לאן כרח רוח הקודש של השבט הזה. להיכן הלך ונסתלק רוח הי צירה כשהגיעו ימי תהיה לישראל? אלה בני אצילי ספרד. נשיאי ישרי אל וגסיכי היצירה, מדוע היו הב כמעט האחרונים, וכשבאו לא הביאו כי אם מנתתעני, והיכן עושר הרוה שלהם? הוא שואל והוא משיב: „כמובן, יש סיבות היסטוריות כדי לכאר את החיון הזה“, ויש תקווה מרובה, שהמצב הזה ישתנה לטובה. רואה אני את הגובה שעמדה עליו היהדות הספרדית בראשיתה, והנני משער מזה את הגובה שהיא יכולה להגיע אליו בעתיד אם רק תזרום באותו דרך הישר שמינתה לה ההיסטוריה“.

„מאמין אני באמונה שלמה — אומר ביאליק — כי תחיתכם צריכה להתהיל מחידוש הקשר של הספרי דים עם עברם המפואר. עליכם להי רים את הדגל של תחית הספרדים בישראל במובן היצירה הרוחנית, במובן יקיצת הישנים בכל אוצרות הספרדים...“

נוסף לכך תבע ביאליק דאגה לאופי החינוך של הספרדים — והי דברים חלים על כל יוצאי ארצות